

Część I. Normatywny kształt skargi na wyrok kasatoryjny sądu odwoławczego

Rozdział I. Wprowadzenie skargi na wyrok kasatoryjny sądu odwoławczego do polskiego postępowania karnego i jej miejsce w systemie środków zaskarżenia

Małgorzata Wąsek-Wiaderek

§ 1. Uwagi wprowadzające

Jednym z celów przepisów procesowych jest takie ukształtowanie podstaw normatywnych dla prowadzenia postępowania karnego, aby „rozstrzygnięcie sprawy nastąpiło w rozsądnym terminie” (art. 2 § 1 pkt 4 KPK). Ta kodeksowa dyrektywa stanowi ustawowe odzwierciedlenie normy o randze konstytucyjnej, zgodnie z którą istotnym elementem prawa do sądu jest rozpatrzenie sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP). Zobowiązanie do zapewnienia każdemu oskarżonemu w sprawie karnej sprawnego rozpoznania jego sprawy jest też wprost uregulowane w wiążących Polskę umowach międzynarodowych. W szczególności, ze względu na „siłę praktycznego oddziaływania” warto tu wymienić art. 6 ust. 1 oraz art. 5 ust. 3 EKPC, który zawiera szczególnie nakaz sprawnego procedowania w sprawach osób tymczasowo aresztowanych w toku postępowania karnego¹.

Rozszerzenie kognicji sądów karnych na wiele spraw drobnych, jak też poszerzanie ich właściwości funkcjonalnej spowodowało istotne wydłużenie postępowania karnego. Niewątpliwie przyczynił się do tego także obowiązujący na

¹ Jest tam mowa o prawie tymczasowo aresztowanego do osądzenia w rozsądnym terminie albo zwolnienia na czas postępowania. Toteż przy ocenie sprawności postępowania karnego prowadzonego wobec osoby tymczasowo aresztowanej stosować należy standard szczególnej staranności (ang. *due diligence*). Por. T. Barkhuysen, M. van Emmerik, O. Jensen, M. Fedorova, Right to a Fair Trial, w: P. van Dijk, F. van Hoof, A. van Rijn, L. Zwaak (red.), Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, Cambridge–Antwerp–Portland 2017, s. 595.

gruncie pierwotnych uregulowań obecnie obowiązującego KPK model postępowania odwoławczego. Nie krusząc kopii o nazwę², trzeba stwierdzić, że jego zbliżony do kasacyjnego charakter, wyeksponowany przede wszystkim w ograniczeniu dopuszczalności przeprowadzania postępowania dowodowego na rozprawie odwoławczej, doprowadził do wynaturzeń procesowych w postaci kilkakrotnego wędrowania sprawy między instancjami sądowymi³. W wielu wyrokach wydanych wobec Polski ETPC wskazywał, że kilkakrotne uchylanie wyroku i przekazywanie sprawy do ponownego rozpoznania świadczy o dysfunkcji systemu wymiaru sprawiedliwości i istotnie przyczynia się do przewlekłości postępowania sądowego⁴.

Z tego właśnie powodu, celem reformy postępowania karnego zwieńczonej przyjęciem ustawy nowelizującej KPK z 27.9.2013 r. było nie tylko istotne zwiększenie jego kontradyktoryjności, ale również wprowadzenie apelacyjnego modelu postępowania odwoławczego, powiązane z istotnym ograniczeniem podstaw wydania wyroku kasatoryjnego⁵. Uwarunkowania zarówno konstytucyjne, jak i wynikające z wiążących Polskę umów międzynarodowych, nie stanowiły przeszkody dla tych zmian. Trzeba bowiem zauważyć, że Konstytucja RP nie narzuca jakiegos konkretnego modelu postępowania odwoławczego. W doktrynie podkreśla się bowiem, że konstytucyjna zasada dwuinstancyjności powinna być rozumiana jako prawo do kontroli rozstrzygnięcia podejmowanego przez sąd I instancji przez dwukrotną ocenę stanu faktycznego i prawnego sprawy oraz do kontroli prawidłowości stanowiska zajętego przez sąd I instancji⁶. Nie jest więc tak, że orzekanie reformatoryjne w postępowaniu odwoław-

² R. Kmiecik określił go mianem „hybrydy rewizyjno-kasacyjnej”. Por. R. Kmiecik, Trójinstancyjny system apelacyjno-kasacyjny, czy dwuinstancyjna hybryda rewizyjno-kasacyjna, w: T. Bojarski, E. Skrętowicz (red.), Kierunki i stan reformy prawa karnego, Lublin 1995, s. 66–74.

³ P. Hofmański, D. Szumiło-Kulczycka, S. Waltoś, Przewlekłość procesu karnego w Polsce i środki jej zwalczania, w: S. Waltoś, J. Czapska (red.), Zagubiona szybkość procesu karnego. Jak ją przywrócić?, Warszawa 2005, s. 79; D. Wysocki, Postępowanie apelacyjne w procesie karnym (uwagi de lege ferenda), PiP 2011, z. 1, s. 21–25.

⁴ Por. m.in.: wyr. ETPC z 25.11.2003 r., *Wierciszewska v. Polska*, skarga Nr 41431/98, § 46, Legalis; wyr. ETPC z 17.9.2013 r., *Przemysław v. Polska*, skarga Nr 22426/11, Legalis, § 68–69.

⁵ Por. S. Zabłocki, Priorytety Komisji w zakresie analizy rozwiązań dotyczących postępowania odwoławczego oraz postępowania w trybie nadzwyczajnych środków zaskarżenia, Biuletyn Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego 2010, z. 2, s. 11.

⁶ Wyr. TK z 13.7.2009 r., SK 46/08, OTK-A 2009, Nr 7, poz. 109. Por. także P. Wiliński, Konstytucyjne uwarunkowania postępowania odwoławczego w procesie karnym, w: S. Steinborn (red.), Postępowanie odwoławcze w procesie karnym – u progu nowych wyzwań, Warszawa 2016, s. 107.

czym, także to na niekorzyść oskarżonego, jest niezgodne z konstytucyjną zasadą dwuinstancyjności⁷.

Także wiążące Polskę umowy międzynarodowe nie stwarzają ograniczeń dla zmiany modelu postępowania odwoławczego na *stricte* apelacyjny. Co ważne, art. 2 ust. 2 Protokołu Nr 7 do EKPC dopuszcza nawet wydanie wyroku skazującego po raz pierwszy w instancji odwoławczej na skutek rozpoznania odwołania od wyroku uniewinniającego⁸. Takiemu orzekaniu stoi jednak na przeszkodzie art. 14 ust. 5 MPPOP, który nie przewiduje wyjątku od prawa każdej osoby skazanej za przestępstwo do odwołania się do sądu wyższej instancji w celu ponownego rozpatrzenia orzeczenia o winie i karze zgodnie z ustawą. Trzeba zatem przyjąć, że w świetle tego przepisu, jeżeli skazanie nastąpi dopiero na skutek odwołania, to skazanemu należy zapewnić odwołanie do sądu wyższej instancji zarówno co do winy, jak i kary⁹. W świetle standardów międzynarodowych granicą reformatoryjnego orzekania sądu odwoławczego w dwuinstancyjnym systemie wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych jest zatem niedopuszczalność zmiany orzeczenia sądu I instancji polegającej na przypisaniu winy oskarżonemu, który został uniewinniony¹⁰.

Jednocześnie należy zauważyć, że wprowadzenia skargi do systemu prawa polskiego nie było „wymuszone” koniecznością realizacji zobowiązań międzynarodowych¹¹. Środkiem prawnym przewidzianym wprost do zwalczania

⁷ Szerzej: *M. Fingas*, Orzekanie reformatoryjne w instancji odwoławczej w polskim procesie karnym, Warszawa 2016, s. 80–85 i 97.

⁸ *K. Flinterman*, Right to Appeal in Criminal Matters, w: *P. van Dijk, F. van Hoof, A. van Rijn, L. Zwaak* (red.), *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Cambridge–Antwerp–Portland 2017, s. 975.

⁹ Szerzej na ten temat: *M. Wąsek-Wiaderek*, Wybrane aspekty postępowania odwoławczego w procesie karnym po 1 lipca 2015 r. w świetle standardów międzynarodowych, w: *S. Steinborn* (red.), *Postępowanie odwoławcze w procesie karnym – u progu nowych wyzwań*, Warszawa 2016, s. 144–147 i 155–162; *W. Jasiński*, Redukcja postępowania przed sądem pierwszej instancji a konstytucyjny i konwencyjny standard prawa do odwołania się w sprawach karnych, w: *S. Steinborn* (red.), *Postępowanie odwoławcze w procesie karnym – u progu nowych wyzwań*, Warszawa 2016, s. 116–122.

¹⁰ Istotne wątpliwości budzi też możliwość skazania przez sąd odwoławczy osoby, wobec której sąd pierwszej instancji warunkowo umorzył postępowanie. Szerzej: *M. Wąsek-Wiaderek*, A new model of appeal proceedings in criminal cases. Acceleration versus fairness? A few remarks from the perspective of the standards of protecting human rights, *Studia Iuridica Lublensia* 2021, z. 3 (w druku).

¹¹ Tak, słusznie, *A. Lach*, Skarga na wyrok sądu odwoławczego, w: *A. Lach* (red.), *Postępowanie karne po nowelizacji z dnia 11 marca 2016 roku*, Warszawa 2017, s. 263–264.

zjawiska przewlekłości postępowania jest bowiem instytucja „skargi na przewlekłość”¹².

§ 2. Ewolucja modelu postępowania odwoławczego poprzedzająca wprowadzenie nowego środka zaskarżenia

Ustawa nowelizująca KPK z 27.9.2013 r., zmieniana jeszcze przed zakończeniem jej *vacatio legis*, wprowadzała istotne zmiany w modelu postępowania odwoławczego. Dalsze rozważania skupią się głównie na tych zmianach, które nie były koniecznym następstwem istotnego zwiększenia kontrydiktoryjności postępowania pierwszoinstancyjnego, ale stanowiły przejaw woli ograniczenia kasatoryjnego orzekania w instancji odwoławczej.

Po pierwsze, uchylono art. 452 § 1 KPK, który wykluczał przeprowadzenie przez sąd odwoławczy postępowania dowodowego co do istoty sprawy. Jednocześnie zmianie uległ art. 452 § 2 KPK, uzyskując pierwotnie następujące brzmienie: „Sąd odwoławczy, uznając potrzebę uzupełnienia przewodu sądowego, przeprowadza dowody na rozprawie, jeżeli przyczyni się to do przyspieszenia postępowania, a nie jest konieczne przeprowadzenie na nowo przewodu w całości. Dowody można dopuścić również przed rozprawą”. Jeszcze jednak w trakcie *vacatio legis* ustawy nowelizującej KPK z 27.9.2013 r., przepis ten uległ dalszym zmianom¹³ i ostatecznie wszedł w życie 1.7.2015 r., mając następującą treść: „Sąd odwoławczy dopuszcza dowody na rozprawie, jeżeli nie jest konieczne przeprowadzenie na nowo przewodu w całości. Dowody można dopuścić również przed rozprawą”. Już z tego przepisu należało wnioskować, że sąd odwoławczy jest zwolniony z przeprowadzenia postępowania dowodowego na rozprawie odwoławczej wtedy, gdy konieczne jest jednak przeprowadzenie na nowo przewodu sądowego w całości¹⁴. W rezultacie, zacytowana regulacja otwierała drogę do szerokiego przeprowadzania dowodów w instancji odwoławczej.

¹² Wprowadzona ustawą z 17.6.2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 75 ze zm.).

¹³ Z mocy ustawy nowelizującej KPK z 20.2.2015 r.

¹⁴ Por. D. Świecki, Zakres postępowania dowodowego w instancji odwoławczej, w: S. Steinhorn (red.), Postępowanie odwoławcze w procesie karnym – u progu nowych wyzwań, Warszawa 2016, s. 282–283.

Po drugie, zmianom art. 452 KPK towarzyszyło przemodelowanie treści art. 437 § 2 KPK. W zdaniu drugim tego przepisu, przez użycie słowa „wyłącznie” zawarto zamknięty katalog podstaw uchylenia orzeczenia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania. Mogło to nastąpić jedynie „w wypadkach wskazanych w art. 439 § 1, art. 454 lub jeżeli jest konieczne przeprowadzenie na nowo przewodu w całości”. Brzmienie tego przepisu nie przekreśliło jednak wątpliwości, czy przepis art. 440 KPK, który aż do 15.4.2016 r. pozostawał niezmienniony, nie stanowi odrębnej podstawy uchylenia orzeczenia przez sąd II instancji¹⁵. W ówczesnych dyskusjach naukowych słusznie zauważano, że zamknięty charakter katalogu podstaw orzekania kasatoryjnego przez sąd odwoławczy został jednak przełamany przez art. 440 KPK, który należało postrzegać jako samodzielną przesłankę uchylenia wyroku sądu I instancji¹⁶.

Po trzecie, istotnemu przemodelowaniu uległ art. 454 KPK. Zmianą konieczną dla zwiększenia reformatoryjności postępowania odwoławczego było wyeliminowanie zakazu *ne peius* wyrażonego w art. 454 § 2 KPK. Zgodnie z tym przepisem, obowiązującym do 30.6.2015 r., sąd odwoławczy mógł orzec surowszą karę pozbawienia wolności tylko wtedy, gdy nie zmieniał ustaleń faktycznych przyjętych za podstawę zaskarżonego wyroku. Usunięcie tego ograniczenia spowodowało, że jedynie perspektywa diametralnej zmiany kierunku orzeczenia: z wyroku uniewinniającego, ewentualnie orzeczenia warunkowo umarzającego postępowanie lub umarzającego postępowanie na wyrok skazujący powodowała konieczność uchylenia orzeczenia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania sądowi I instancji. Pozostawiono też w systemie prawa gwarancyjną normę art. 454 § 3 KPK, zgodnie z którą sąd odwoławczy nie mógł zaostrzyć kary przez orzeczenie kary dożywotniego pozbawienia wolności¹⁷.

Oprócz zarysowanych zmian modelowych, warto wspomnieć jeszcze o wprowadzeniu ustawą nowelizującą KPK z 20.2.2015 r., z mocą obowiązującą od 1.7.2015 r., wyraźnego zakazu uchylania wyroku z powodu nieodpowiedniej

¹⁵ S. Zabłocki, Między reformatoryjnością a kasatoryjnością, między apelacyjnością a rewizyjnością – ku jakiemu modelowi zmierza postępowanie odwoławcze po zmianach kodeksowych z lat 2013–2015?, w: P. Wiliński (red.), *Obrońca i pełnomocnik w procesie karnym po 1 lipca 2015 r. Przewodnik po zmianach*, Warszawa 2015, s. 422–424.

¹⁶ D. Świecki, Głosy w dyskusji przeprowadzonej w ramach pierwszego panelu konferencji, w: *Postępowanie odwoławcze, kasacyjne i wznowieniowe w nowym modelu procesu karnego*, Studia i Analizy Sądu Najwyższego. Materiały Naukowe, t. II, Warszawa 2015, s. 60–61.

¹⁷ O zgodności tych zmian ze standardem konwencyjnym obszernie pisze C. Kulesza, *Conventional model of a fair appeal proceedings in the comparative perspective*, w: C. Kulesza (red.), *Fairness of the new model of Polish criminal appeal proceedings in the context of delivered research*, Białystok 2019, s. 16–24.

jakości jego uzasadnienia (dodany art. 455a KPK). W piśmiennictwie słusznie zauważono, że przepis ten stanowi ustawowe *superfluum* wobec jednoznacznej treści art. 437 § 2 zd. ostatnie KPK¹⁸. Wydaje się jednak, że wołą ustawodawcy było szczególne podkreślenie zakazu uchylenia wyroków ze względu na to, że ich uzasadnienia nie spełniały wymogów określonych w art. 424 KPK.

Zarysowany powyżej stan normatywny zaczął obowiązywać 1.7.2015 r., przy czym, co istotne, w zakresie nowych rozwiązań modelowych dotyczących postępowania odwoławczego mógł mieć zastosowanie wyłącznie do spraw, w których akt oskarżenia został wniesiony do sądu po 30.6.2015 r. Z mocy art. 36 pkt 1 ustawy nowelizującej KPK z 27.9.2013 r., we wszystkich sprawach, w których postępowanie sądowe zainicjowano przed 1.7.2015 r., nie znajdowały zastosowania zmienione art. 452, art. 437 § 2 oraz art. 454 KPK.

Nie jest możliwe obecnie udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy zaprezentowane zmiany KPK poskutkowałyby w praktyce istotnym ograniczeniem orzekania kasatoryjnego przez sądy odwoławcze. Można jedynie postawić tezę, że system prawny ukształtowany nowelizacją KPK, która weszła w życie z 1.7.2015 r., stwarzał ku temu odpowiednie podstawy prawne. Ustawodawca nie dał bowiem szansy zafunkcjonowania przyjętym rozwiązaniom w praktyce i dokonania ich oceny z perspektywy co najmniej kilku lat doświadczeń orzeczniczych, poddających się obiektywnemu badaniu. Ustawa nowelizująca KPK z 11.3.2016 r. z założenia bowiem miała skutkować „cofnięciem” zmian wprowadzających kontradyktoryjny model procesu karnego, jednak jednocześnie ingerowała w kształt przepisów regulujących postępowanie odwoławcze oraz wprowadzała nowy środek zaskarżenia w formie skargi na wyrok sądu odwoławczego (dodany rozdział 55a KPK).

W pierwszej kolejności warto wskazać najistotniejsze zmiany nowelizacji KPK z 11.3.2016 r. dotyczące postępowania apelacyjnego. W uzasadnieniu projektu tej ustawy określono je mianem „porządkujących i korygujących”. Dotknęły one zarówno art. 452 § 2, jak i art. 440 KPK. Pierwszy z tych przepisów wyraźnie powiązano z podstawami wydania orzeczenia kasatoryjnego. Otrzymał on brzmienie: „Sąd odwoławczy oddala wniosek dowodowy, jeżeli przeprowadzenie dowodu przez ten sąd byłoby niecelowe z przyczyn określonych w art. 437 § 2 zdanie drugie”. W ocenie projektodawców, przepis ten „wyartykułował specyficzną przesłankę oddalenia wniosku dowodowego w postaci niecelowości przeprowadzenia dowodu w instancji odwoławczej z uwagi na istnienie przesła-

¹⁸ S. Zabłocki, Między reformatorystką, s. 422.

nek uchylenia wyroku”¹⁹. O ile nowe brzmienie art. 452 § 2 KPK rzeczywiście można określić mianem „korekty”, o tyle już zmiana art. 440 KPK miała doniosłe znaczenie. Likwidowała bowiem niepewność co do relacji tego przepisu do katalogu podstaw uchylenia wyroku wskazanych w art. 437 § 2 *in fine* KPK. Jak podkreślono w uzasadnieniu projektu tej nowelizacji, „projektowane brzmienie art. 440 KPK przewiduje możliwość uchylenia zaskarżonego orzeczenia – jako rażąco niesprawiedliwego – niezależnie od granic zaskarżenia i podniesionych zarzutów w sytuacji określonej w art. 437 § 2 zdanie drugie, tzn. w wypadkach stwierdzenia bezwzględnej przyczyny odwoławczej, zakazu *ne peius* lub jeżeli jest konieczne przeprowadzenie na nowo przewodu w całości. Powyższe sytuacje uniemożliwiają wydanie wyroku reformatoryjnego w instancji odwoławczej, natomiast w razie stwierdzenia podniesionej w środku odwoławczym lub z urzędu rażącej niesprawiedliwości orzeczenia, sąd odwoławczy – w ramach swych uprawnień do przeprowadzania postępowania dowodowego z urzędu na tych samych zasadach co sąd a *quo* – powinien w razie potrzeby przeprowadzić niezbędne dowody pozwalające na wydanie w drugiej instancji orzeczenia usuwającego ową rażącą niesprawiedliwość. Ma ku temu takie same możliwości jak sąd pierwszej instancji (por. art. 452 KPK), a wydanie rozstrzygnięcia merytorycznego zapobiegnie bezzasadnemu przedłużaniu się postępowania karnego. W przeciwnym wypadku sprawę musiałby bowiem od początku ponownie prowadzić sąd pierwszej instancji”. Wprowadzona zmiana spowodowała, że rażąca niesprawiedliwość orzeczenia przestała stanowić samodzielną podstawę do wydania wyroku kasatoryjnego. Jedynie jej powiązanie z jedną z trzech sytuacji wymienionych w art. 437 § 2 *in fine* KPK mogło doprowadzić do uchylenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

¹⁹ Nie była to ostatnia zmiana art. 452 KPK. Obecnie, po zmianach wprowadzonych ustawą nowelizującą KPK z 19.7.2019 r., art. 452 § 2 KPK przewiduje ponadto drugą podstawę oddalenia wniosku dowodowego w postępowaniu odwoławczym, motywowaną specyficznym rozumianą prekluzją dowodową. Wniosek dowodowy podlega również oddaleniu, jeżeli: dowód nie był powołany przed sądem I instancji, pomimo że składający wniosek mógł go wówczas powołać, lub okoliczność, która ma być udowodniona, dotyczy nowego faktu, niebędącego przedmiotem postępowania przed sądem I instancji, a składający wniosek mógł go wówczas wskazać. Takiego wniosku nie można jednak oddalić, jeżeli ma znaczenie dla kluczowych ustaleń w kwestii poniesienia odpowiedzialności karnej (art. 452 § 3 KPK).

§ 3. Powody wprowadzenia nowego środka zaskarżenia i ich ocena

Na tle tak ukształtowanego modelu postępowania odwoławczego ustawodawca zdecydował się wprowadzić wspomniany nowy środek zaskarżenia w postaci skargi na wyrok kasatoryjny sądu odwoławczego. W uzasadnieniu projektu ustawy nowelizującej KPK z 11.3.2016 r. uzasadniono to w następujący sposób. „Apelacyjno-reformatoryjny model postępowania odwoławczego przyjęty w projekcie wymaga jednak wprowadzenia instytucjonalnego mechanizmu służącego zabezpieczeniu reformatoryjności orzekania. W postępowaniu cywilnym od pewnego czasu taką funkcję spełnia możliwość wniesienia przez strony zażalenia do Sądu Najwyższego na orzeczenie sądu odwoławczego uchylające wyrok sądu pierwszej instancji i przekazujące sprawę do ponownego rozpoznania (zob. art. 394¹ § 1¹ KPC). Rozwiązanie takie jest przydatne przede wszystkim ze względu na praktyczne korzyści z niego wynikające, polegające m.in. na eliminowaniu bezzasadnych uchyleń wyroków, co bez wątpienia wpływa na przyspieszenie postępowania. Spełnia ono również funkcję prewencyjną, powstrzymując sądy odwoławcze przed pochoptą kasatoryjnością orzekania. Z tego względu projektodawca przewidział wprowadzenie w KPK nowego rozdziału 55a, zawierającego regulację nadzwyczajnego środka zaskarżenia w postaci skargi na wyrok sądu odwoławczego”.

Zarówno na etapie procesu legislacyjnego ustawy nowelizującej KPK z 11.3.2016 r., jak i bezpośrednio po jej wejściu w życie, przedstawiciele doktryny oraz praktycy negatywnie oceniali wprowadzenie do KPK nowego środka zaskarżenia. Podstawowy zarzut dotyczył tego, że – jak już wskazano w tych rozważaniach – nie dano szansy ukształtowania się odpowiedniej praktyce orzeczniczej na podstawie przepisów, które weszły w życie 1.7.2015 r.²⁰ Tymczasem wprowadzone zmiany modelu postępowania odwoławczego same w sobie stwarzały wystarczające ramy prawne dla istotnego zwiększenia reformatoryjnego orzekania w instancji odwoławczej²¹. Już zaledwie po 9 miesiącach ich

²⁰ Por. *M. Klubińska*, Skarga na wyrok sądu odwoławczego jako środek zaskarżenia w procesie karnym, *RPEiS* 2019, z. 3, s. 132.

²¹ Por. uwagi SN do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, Druk sejmowy VIII kadencji Nr 207, s. 23–24; <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/CC7AB6DB0551BFC0C1257F6B003FCB99/%24File/207-005.pdf>; dostęp: 13.4.2020 r. Por. także *J. Zagrodnik*, Instytucja skargi na wyrok sądu odwoławczego (rozdział 55a k.p.k.) – zarys problematyki, w: *T. Grzegorzczak, R. Olszewski* (red.), *Verba volant scripta manent. Proces karny, prawo karne skarbowe i prawo wykroczeń po zmianach 2015–2016*. Księga pa-

obowiązywania, bez zweryfikowania, czy nie są one wystarczające dla zmiany sposobu orzekania, wprowadzono nowy instrument prawny, burzący dotychczasowy, klarowny system tychże środków. Wskazywano, że skarga nie przyczyni się do przyspieszenia postępowania karnego, a wręcz przeciwnie, oddali w czasie uzyskanie prawomocnego rozstrzygnięcia w kwestii odpowiedzialności karnej. W opinii do projektu przyjętej przez Prezydium KRS wskazano, że wprowadzenie skargi do systemu prawa może poważnie obniżyć sprawność wymiaru sprawiedliwości. Podkreślono, że analogiczna instytucja wprowadzona do KPC wydłuża to postępowanie o prawie rok²². Z kolei w opinii Biura Studiów i Analiz SN argumentowano, że samo postępowanie „okołoskargowe”, które może się przecież wiązać z koniecznością wyznaczenia obrońcy lub pełnomocnika z urzędu dla potrzeb wniesienia skargi objętej przymusem adwokacko-radcowskim, może potrwać kilka tygodni, co w połączeniu z czasem rozpoznania skargi przez SN istotnie wydłuża postępowanie²³. Wskazywano jednocześnie, że „domknięcie” katalogu podstaw wydawania wyroków uchylających przez zmianę treści art. 440 KPK jest absolutnie wystarczającym środkiem zapobieżenia niezasadnemu wydawaniu orzeczeń kasatoryjnych²⁴.

W pierwotnej wersji projektu nie przewidziano opłaty od skargi, ostatecznie jednak dzięki wprowadzeniu odesłania do art. 527 § 1–4 zawartego w art. 539f

miątkowa poświęcona Profesor Monice Zbrojewskiej, Warszawa 2017, s. 520–521; S. Steinborn, Skarga na wyrok kasatoryjny sądu odwoławczego na tle systemu środków zaskarżenia w polskim procesie karnym, w: T. Grzegorzczak, R. Olszewski (red.), *Verba volant scripta manent. Proces karny, prawo karne skarbowe i prawo wykroczeń po zmianach 2015–2016*. Księga pamiątkowa poświęcona Profesor Monice Zbrojewskiej, Warszawa 2017, s. 416–417; A. Sakowicz, Zakres kontroli, dokonywanej przez Sąd Najwyższy przy rozpoznaniu skargi na wyrok kasatoryjny sądu odwoławczego, *Białostockie Studia Prawnicze* 2018, vol. 23, Nr 1, s. 156–158 i 171–172.

²² Stanowisko Prezydium KRS z 8.2.2016 r. w przedmiocie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego i niektórych innych ustaw, Druk sejmowy VIII kadencji Nr 207, s. 5–6; <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/E4E18B486CF6499CC1257F5B0035420F/%24File/207-002.pdf>; dostęp: 13.4.2020 r.

²³ Uwagi SN do projektu ustawy nowelizującej KPK z 11.3.2016 r., s. 24. W piśmiennictwie krytycznie o wprowadzeniu skargi na wyrok sądu odwoławczego: P. Czarnecki, Skarga na wyrok sądu odwoławczego. (Non)sens nowego rozdziału 55a Kodeksu postępowania karnego?, *CzPKiNP* 2016, z. 2, s. 85–93; D. Gil, Skarga na wyrok sądu odwoławczego jako nowy nadzwyczajny środek zaskarżenia w procesie karnym, *Ius et Administratio* 2016, Nr 3, s. 92–94; J. Zagrodnik, *Instytucja*, s. 522.

²⁴ Uwagi SN do projektu ustawy nowelizującej KPK z 11.3.2016 r., s. 24; por. także Opinia Ośrodka Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych z 2.2.2016 r. dotycząca projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, Druk sejmowy VIII kadencji Nr 207, s. 19–20; <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/CC7AB6DB0551BFC0C1257F6B003FCB99/%24File/207-005.pdf>; dostęp: 13.4.2016 r.

KPK, skarga podlega takiej samej opłacie jak kasacja. Wprowadzenie tej opłaty było jednym z postulatów zawartych w uwagach do projektu ustawy nowelizującej KPK z 11.3.2016 r. sporządzonych przez Biuro Studiów i Analiz SN. Wskazywano tam ponadto na możliwość przynajmniej częściowego przyznania właściwości do rozpoznawania skarg sądom apelacyjnym (jeżeli wyrok kasatoryjny został wydany przez sąd okręgowy). Ta propozycja nie spotkała się z aprobatą ustawodawcy, co z perspektywy czasu należy uznać za słuszne.

Podsumowując, należy stwierdzić, że wprowadzenie nowego środka zaskarżenia do postępowania karnego spotkało się z krytyczną oceną środowiska naukowego oraz praktyków. Oprócz obawy o przedłużenie postępowania karnego i obniżenie zdolności sprawnego orzekania przez SN na skutek poszerzenia jego kognicji, wskazywano również na to, że skarga burzy spójny dotychczas system środków zaskarżenia. Zaraz po uchwaleniu ustawy nowelizującej KPK z 11.6.2016 r. pojawiły się wątpliwości co do charakteru skargi i jej umiejscowienia w systemie środków zaskarżenia.

§ 4. Umiejscowienie skargi na wyrok sądu odwoławczego w systemie środków zaskarżenia

Umiejscowienie przepisów o skardze w dziale XI KPK, zatytułowanym „Nadzwyczajne środki zaskarżenia” pozwala przyjąć wstępne założenie, że obok kasacji oraz wniosku o wznowienie postępowania sądowego, stanowi ona nadzwyczajny środek zaskarżenia w postępowaniu karnym. Wątpliwości co do takiej klasyfikacji skargi pojawiają się jednak ze względu na określony w art. 539a § 1 KPK przedmiot zaskarżenia skargą. Jest nim bowiem „wyrok sądu odwoławczego uchylający wyrok sądu pierwszej instancji i przekazujący sprawę do ponownego rozpoznania”. Takie określenie przedmiotu postępowania skargowego przesądza, że jest to postępowanie odrębne w stosunku do postępowania głównego, mającego za przedmiot kwestię odpowiedzialności karnej, aczkolwiek ściśle z nim powiązane²⁵.

Inaczej niż przy kasacji czy wniosku o wznowienie postępowania sądowego, przepis nie wskazuje, że przedmiotem zaskarżenia jest wyrok „prawomocny”. Nie może też budzić wątpliwości, że kasatoryjny wyrok sądu odwoławczego nie rozstrzyga ostatecznie zasadniczego przedmiotu procesu karnego, to jest kwestii odpowiedzialności karnej za czyn zabroniony. Ta kwestia jest bowiem

²⁵ A. Sakowicz, w: A. Sakowicz (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2020, s. 1359.

z mocy wyroku kasatoryjnego przekazana do rozstrzygnięcia sądowi I instancji w ponownym postępowaniu sądowym. Nie jest to więc „wyrok kończący postępowanie”, o jakim mowa w przepisach regulujących przedmiot zaskarżenia kasacją czy wnioskiem o wznowienie postępowania (odpowiednio art. 519 oraz art. 540 § 1 KPK).

W doktrynie zarysowały się trzy stanowiska co do charakteru wyroku kasatoryjnego. Według niektórych autorów, taki wyrok w ogóle nie posiada waloru prawomocności, zarówno w aspekcie materialnym, jak i formalnym²⁶.

Według innych przedstawicieli doktryny, i to ich pogląd należy uznać za dominujący, wyrok kasatoryjny ma walor prawomocności formalnej rozumianej jako cecha orzeczenia wykluczająca możliwość jego zaskarżenia za pomocą zwyczajnych środków odwoławczych²⁷. Ze względu na ową formalną prawomocność orzeczenia, podkreśla się wręcz, że brak wskazania w art. 539a § 1 KPK na przymiot prawomocności wyroku zaskarżalnego skargą jest przeoczeniem ustawodawcy²⁸. Kwestią sporną jest natomiast to, czy wyrok kasatoryjny posiada ponadto walor prawomocności materialnej, czyli czy tworzy stan rzeczy osądzonej. Co do tej kwestii zarysowały się dwie koncepcje. Według pierwszej z nich wyrok uchylający wyrok sądu I instancji i przekazujący sprawę do ponownego rozpoznania nie jest prawomocny w znaczeniu materialnym²⁹. Natomiast S. Steinborn uznaje, że wyrok kasatoryjny tworzy stan rzeczy osądzonej, o którym mowa w art. 17 § 1 pkt 7 KPK w doniesieniu do środka odwoławczego, po rozpoznaniu którego został wydany. Autor ten słusznie zauważa, że: „gdyby sąd odwoławczy ponownie orzekł w przedmiocie takiego rozpoznanego już wcześniej środka odwoławczego, naruszyłby przepis art. 17 § 1 pkt 7 KPK, a jego wyrok – niezależnie od treści – dotknięty byłby bezwzględną przyczyną od-

²⁶ Por. P. Czarnecki, który twierdzi, że przedmiotem skargi jest orzeczenie nieposiadające waloru prawomocności w żadnym wymiarze (P. Czarnecki, Skarga na wyrok, s. 93–94). Jednocześnie autor ten, uwzględniając umiejscowienie skargi w dziale XI KPK, uznaje ją za nadzwyczajny środek zaskarżenia (*ibidem*, s. 93). Niektórzy autorzy uznają skargę za zwyczajny środek zaskarżenia, który przysługuje od orzeczeń niemających waloru prawomocności. Por. R. Szymczykiewicz, Skarga na wyrok sądu odwoławczego jako nowy środek odwoławczy w polskiej procedurze karnej, *Studia Prawnicze i Administracyjne* 2016, z. 15, s. 100.

²⁷ Tak: S. Steinborn, Skarga na wyrok, s. 419; D. Świecki, w: D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz aktualizowany*, Lex 2019, art. 539a, teza 3; J. Matras, w: K. Dudka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 1226; A. Lach stwierdza, że wyrok kasatoryjny należy traktować jako prawomocny z chwilą jego wydania (A. Lach, Skarga na wyrok, s. 265).

²⁸ S. Steinborn, Skarga na wyrok, s. 419; D. Świecki, w: D. Świecki (red.), *Kodeks*, 2019, art. 539a, teza 3. Odmienne: J. Matras, w: K. Dudka (red.), *Kodeks*, 2018, s. 1226.

²⁹ J. Matras, w: K. Dudka (red.), *Kodeks*, 2018, s. 1226–1227.

woławczą, o której mowa w art. 439 § 1 pkt 8 KPK”. W rezultacie S. Steinborn uznaje wyrok kasatoryjny za prawomocny również w sensie materialnym³⁰. Podobny pogląd zdaje się wyrażać J. Zagrodnik, który, powołując się na S. Steinborna³¹, stwierdza, że wyrok kasatoryjny może zostać uznany za prawomocny jedynie w bardzo wąskim zakresie, „w jakim jego wydanie wyklucza kontynuację lub ponowną kontrolę odwoławczą na podstawie rozpoznanego już środka zażalenia”³².

Chociaż zarysowany spór nie ma istotnego znaczenia dla praktyki, to jednak warto się do niego ustosunkować. Określenie miejsca skargi na wyrok uchylający sądu odwoławczego w systemie środków zaskarżenia wymaga spojrzenia na ten wyrok przez pryzmat jego znaczenia dla rozstrzygnięcia o zasadniczym przedmiocie procesu. A tym jest kwestia odpowiedzialności karnej za zarzuty w akcie oskarżenia czyn zabroniony. Przyjęcie tej perspektywy nakazuje uznać, że wyrok kasatoryjny sądu odwoławczego ma walor prawomocności formalnej. Nie sposób mu też odmówić prawomocności materialnej, ale jedynie w odniesieniu do przedmiotu postępowania apelacyjnego, czyli w zakresie, w jakim rozstrzyga o skardze apelacyjnej. Natomiast wyrok ten nie kreuje stanu prawomocności materialnej w odniesieniu do głównego przedmiotu postępowania karnego. Nie tworzy bowiem stanu rzeczy osądzonej w tym zakresie³³. Zarysowane spory zdają się wynikać po prostu z innego usytuowania punktu odniesienia³⁴. Jeżeli, jak S. Steinborn czy M. Klubińska, uczynimy tym punktem odniesienia apelację jako środek odwoławczy, to rzeczywiście wydanie wyroku kasatoryjnego powoduje niemożność jej ponownego rozpoznania, czyli stan rzeczy osądzonej w tym wąskim zakresie. Jeżeli jednak za punkt odniesienia uczyni się osądzenie „sprawy” rozumianej jako rozstrzygnięcie w przedmiocie odpowiedzialności karnej, a nie rozstrzygnięcie w przedmiocie apelacji, to z całą pewnością wyrokowi kasatoryjnemu sądu odwoławczego nie można przypisać skutku w postaci powagi rzeczy osądzonej. Uwzględniając obie perspektywy, to znaczy zarówno przedmiotu postępowania odwoławczego, jak i zasadniczego przedmiotu postępowania karnego, wyrok kasatoryjny należy zakwalifikować

³⁰ S. Steinborn, Skarga na wyrok, s. 419. Podobnie: M. Klubińska, Skarga na wyrok, s. 134; D. Świecki, w: D. Świecki (red.), Kodeks, 2019, art. 539a, teza 3.

³¹ S. Steinborn, Prawomocność części orzeczenia w procesie karnym, Warszawa 2011, s. 83–94.

³² J. Zagrodnik, Instytucja, s. 524.

³³ Por. J. Matras, w: K. Dudka (red.), Kodeks, 2018, s. 1227.

³⁴ Por. D. Świecki, Nadzór judykacyjny Sądu Najwyższego sprawowany w trybie skargi na wyrok kasatoryjny, w: C. Kulesza, A. Sakowicz (red.), Ewolucja polskiego wymiaru sprawiedliwości w latach 2013–2018 w świetle standardów rzetelnego procesu, Białystok 2019, s. 426–427.

jako prawomocny formalnie i materialnie w wąskim zakresie przedmiotu postępowania apelacyjnego, ale jednocześnie nieposiadający waloru „orzeczenia kończącego postępowanie sądowe”. I to właśnie ta ostatnia cecha wyroku kasatoryjnego może powodować wątpliwości co do uplasowania skargi wśród nadzwyczajnych środków zaskarżenia, tradycyjnie przysługujących wobec orzeczeń mających walor „ostateczności”. Jeżeli jednak uwzględni się odrębny, wypadkowy charakter postępowania skargowego i jego bardzo wąsko ujęty przedmiot, to nie powinna budzić wątpliwości teza, że skarga jest nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia.

Oprócz tego, że skarga dotyczy wyroku posiadającego jednak walor prawomocności, jeszcze kilka innych cech tego środka przemawia za uplasowaniem jej pośród nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Są to wyłączna kompetencja SN do jej rozpoznania oraz wąsko ujęty zakres kontroli skargowej³⁵. Natomiast bezwzględna suspensywność skargi, wynikająca z art. 539b § 2 KPK, nie może przesądzać o uznaniu jej za zwyczajny środek odwoławczy.

Ustawodawca zdecydował się zatem ukształtować instytucję skargi w procesie karnym inaczej niż w postępowaniu cywilnym, w którym funkcjonuje środek zaskarżenia o analogicznym charakterze, zwalczający orzekanie kasatoryjne. W postępowaniu cywilnym jest to jednak zwyczajny środek zaskarżenia – zażalenie (art. 394¹ § 1¹ KPC)³⁶, tyle że właściwym do jego rozpoznania pozostaje wyłącznie SN³⁷.

W tym miejscu warto rozważyć, czy wprowadzenie skargi na wyrok kasatoryjny rzeczywiście burzy prawidłowo funkcjonujący system środków zaskarżenia, jaki funkcjonował w postępowaniu karnym do 14.4.2016 r.³⁸ Nie jest przy tym zadaniem dalszych rozważań zajęcie stanowiska, czy wprowadzenie skargi było potrzebne. Próba udzielenia odpowiedzi na to generalne pytanie zostanie zawarta w podsumowującym rozdziale tej monografii. Chodzi raczej o zbadanie, czy skarga rzeczywiście kreuje w pewnym zakresie postępowanie trójinstancyjne.

³⁵ Por. M. Klubińska, Skarga na wyrok, s. 135.

³⁶ M. Romańska, Zażalenie do Sądu Najwyższego na uchylenie wyroku przez sąd drugiej instancji, PS 2013, Nr 6, s. 89–116.

³⁷ Szersze rozważania na temat bliźniaczej instytucji w postępowaniu cywilnym zawarto w rozdziale VII niniejszej monografii.

³⁸ Trzeba zauważyć, że w 2018 r. wprowadzono do systemu prawnego kolejny nadzwyczajny środek wzruszania prawomocnych orzeczeń sądowych, tzw. skargę nadzwyczajną (art. 89 SNU). Nie jest ona dostępna dla stron postępowania, jednak istotnie ingeruje w stałość prawomocnych wyroków, umożliwiając ich uchylenie, i to na niekorzyść oskarżonego, nawet po kilku latach od daty uprawomocnienia się (por. art. 89 § 3 SNU).

Z perspektywy kilku lat stosowania skargi można stwierdzić, że obawy co do naruszenia spójności systemu środków zaskarżenia przez nowo wprowadzony instrument kontrolny nie potwierdziły się.

Po pierwsze, dość powszechne zaaprobowanie w doktrynie i orzecznictwie³⁹, że skarga jest jednak nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia, wytrąca argument o wprowadzeniu tą drogą swoistej trzeciej instancji.

Po drugie, SN w praktyce orzeczniczej, co do zasady, dość wąsko rozumie zakres swojej kognicji przy rozpoznawaniu skargi. Jest on zresztą bardzo wąsko ujęty w art. 539a § 3 KPK. Już pobieżna analiza orzecznictwa pozwala stwierdzić, że kontrola skargowa, zgodnie z wolą ustawodawcy, przybiera charakter formalny w tym znaczeniu, że ogranicza się do zbadania, czy sąd odwoławczy rzeczywiście wydał wyrok kasatoryjny z tych powodów, które wymienił ustawodawca w art. 437 § 2 *in fine* KPK, ewentualnie do sprawdzenia, czy w postępowaniu odwoławczym nie zaistniała bezwzględna podstawa do uchylenia orzeczenia. Szersze rozważania na ten temat zostaną przeprowadzone w IV rozdziale tego opracowania. Sąd Najwyższy słusznie podkreśla, że przy rozpoznaniu skargi nie jest jego zadaniem badanie prawidłowości stanowiska sądu odwoławczego co do zarzutów apelacyjnych⁴⁰. Nie jest on też uprawniony do kontrolowania, czy sąd odwoławczy nie naruszył art. 433 KPK przy rozpoznaniu apelacji⁴¹.

Zgodnie z art. 536 KPK, który znajduje odpowiednie zastosowanie w procedurze skargowej z mocy art. 539f KPK, SN rozpoznaje skargę w granicach zaskarżenia i podniesionych zarzutów, a w zakresie szerszym – tylko w wypadkach określonych w art. 435, 439 i 455 KPK. Nie budzi wątpliwości, że art. 455 KPK nie znajduje zastosowania jako podstawa orzekania w procedurze skargowej poza granicami zaskarżenia i podniesionych zarzutów. Sąd Najwyższy nie może stosować art. 455 KPK zarówno samodzielnie, jak i przez uchylenie kasatoryjnego wyroku sądu odwoławczego i nakazanie ponownego rozpoznania sprawy w instancji odwoławczej z zaleceniem korekty błędnej kwalifikacji prawnej

³⁹ W orzecznictwie por.: m.in.: post. SN z 5.7.2018 r., V KS 14/18, Legalis; uchw. SN(7) z 22.5.2019 r., I KZP 1/19, OSNK 2019, z. 6, poz. 30.

⁴⁰ „Zakres kontroli dokonywanej przez Sąd Najwyższy po wniesieniu skargi na wyrok sądu odwoławczego, o którym mowa w art. 539a § 1 KPK, ogranicza się do zbadania, czy stwierdzone przez sąd odwoławczy uchybienie daje podstawę do wydania orzeczenia kasatoryjnego” – uchw. SN(7) z 25.1.2018 r., I KZP 13/17, OSNKW 2018, z. 3, poz. 23. Por. także m.in.: post. SN: z 10.2.2017 r., IV KS 6/16, Legalis; z 5.4.2018 r., II KS 5/18, Supremus.

⁴¹ „Określone w art. 539a § 3 KPK podstawy skargi na wyrok kasatoryjny nie uprawniają – co do zasady – Sądu Najwyższego do badania naruszenia przez sąd drugiej instancji przepisów wyznaczających granice rozpoznania środka odwoławczego oraz granice możliwych następstw tego rozpoznania” – tak: uchw. SN(7) z 22.5.2019 r., I KZP 1/19, OSNK 2019, z. 6, poz. 30.